

Філософія, методологія, теорія та
історія основ національної безпеки держави

УДК 355.2

Григорчук Олег Михайлович

старший викладач

*Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного*

Hryhorchuk Oleh

Senior Lecturer

Hetman Petro Sahaidachnyi National Army Academy

ORCID: 0000-0001-8512-3357

Хардель Марія Іванівна

викладач

*Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного*

Khardel Mariia

Lecturer

Hetman Petro Sahaidachnyi National Army Academy

ORCID: 0000-0003-4577-781X

Хардель Роман Збігнєвич

старший викладач

*Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного*

Khardel Roman

Senior Lecturer

Hetman Petro Sahaidachnyi National Army Academy

ORCID: 0000-0002-2243-9722

**ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВІДПОВІДНОСТІ ЧИННОГО ЗАКОНОДАВСТВА
ЩОДО ВІЙСЬКОВОГО ОБОВ'ЯЗКУ СУЧАСНИМ УМОВАМ.**

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

**SOME ASPECTS OF EFFECTIVENESS IN CURRENT
CIRCUMSTANCES IN LEGISLATION OF UKRAINE CONCERNING
MILITARY SERVICE. DIRECTIONS FOR IMPROVEMENT**

Анотація. Статтю присвячено дослідженню проблем невідповідності чинного законодавства України умовам та викликам часу у питанні комплектування Збройних Сил України та інших силових структур шляхом призову громадян України на строкову військову службу. Розглянуто напрями можливої оптимізації роботи призовних комісій та військово-лікарських комісій в умовах змін, що склалися внаслідок проведення в Україні адміністративної реформи. Запропоновано варіант створення та роботи районних призовних комісій та військово-лікарських комісій районних (міських) територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки, який видається авторам статті більш ефективним в умовах нового адміністративно-територіального устрою.

Запропонований порядок роботи призовних комісій, обов'язки, що на них покладаються, а також алгоритм надання відстрочок, або звільнення від призову на строкову військову службу. Також пропонуються зміни у організації роботи медичних комісій.

Розглянуті певні юридичні колізії та логічні невідповідності, що склалися внаслідок внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення порядку проходження військової служби та питань соціального захисту громадян України, які проходять військову службу під час особливого періоду. Сформульовано пропозиції щодо відповідних змін у законодавчих актах задля усунення таких колізій. У цілому необхідні та

ефективні зміни до законодавства, зокрема щодо порядку призову громадян України на строкову військову службу, були прийняті в умовах вкрай обмежених часових термінів, що очевидно зумовило наявність логічних невідповідностей та суперечливих моментів у цих нормативно-правових актах, які в подальшому можуть призвести до юридичних колізій та негативно вплинути на якість комплектування Збройних Сил України та інших військових формувань.

Ключові слова: військовий обов'язок, призов на строкову військову службу, законодавство України.

Summary. This article is focused on researching of the problem of current inefficient part of Legislation of Ukraine concerning usage of conscripted citizens of Ukraine to form and reinforce Armed Forces of Ukraine and other military and police formations. This paper also suggests possible ways of optimizing conscription commissions and military medical commissions in light of changes, which occurred along with administrative reforms in Ukraine. This article suggests a way of creation and work of regional conscription commissions and military medical commissions of regional (town administrations) territorial centers of unit forming and social support, which are viewed by the author of this work as a more effective alternative in the current administrative-territorial system.

This work suggested an order of work for mentioned conscription commissions, their responsibilities, as well as an algorithm of postponing, or releasing from military conscription. It is also highly suggested to revamp organization of medical commissions.

This scientific piece also reviews certain Legislation collisions and logical mistakes, which formed in turn with changes of certain Acts of Ukraine Legislation concerning modernization of military service and questions of social protection of citizens of Ukraine, who enrolled into the military via conscription

during the emergency period.

This article formulates a proposal concerning certain changes in Acts of Legislation to negate or remove mentioned collisions. In general, required and effective changes were made in Legislation, especially in procedure of conscription of Citizens of Ukraine into military service, but mentioned changes were made in a state of emergency and with a limited timeframe to implement, which obviously caused a number of logical mistakes and controversial points in mentioned Legislation Acts, which could lead to further Legislation collisions and negatively impact the quality of Ukrainian Armed Forces and other military and police formations.

Key words: *Military service, Conscription, Legislation of Ukraine.*

Постановка проблеми. Збройна агресія російської федерації проти України потребувала і потребує адекватного реагування на ті виклики, які постали перед нашою державою, в першу чергу щодо захисту її незалежності і територіальної цілісності.

Верховна Рада і Кабінет Міністрів України на законодавчому рівні оперативно реагують на ці виклики та вносять відповідні зміни в чинне законодавство. Особливо багато змін внесено в Закон України "Про військовий обов'язок і військову службу" (далі - Закон України) [1].

Але, на думку авторів статті, залишаються деякі аспекти невідповідності чинного законодавства сучасним умовам, що стосується призову громадян України на строкову військову службу.

Організація підготовки та проведення призову громадян України на строкову військову службу здійснюється міськими (районними) державними адміністраціями (виконавчими органами міських рад) у взаємодії з відповідними районними (міськими) територіальними центрами комплектування та соціальної підтримки (далі – Р(М) ТЦК та СП) (ст. 15 Закону України) [1]. Для проведення призову громадян України на

строкову військову службу в районах (містах) утворюються призовні комісії під головуванням заступника голови районної державної адміністрації (виконавчого органу міської ради), до складу якої включається керівник відповідного Р(М)ТЦК та СП. Персональний склад районної (міської) призовної комісії, графік засідань призовної комісії, порядок проведення та забезпечення заходів з організації призову громадян України на строкову військову службу затверджуються головою районної державної адміністрації (виконавчого органу міської ради) (ст. 16 Закону України) [1].

Під час адміністративної реформи Верховна Рада України прийняла Постанову № 807–ІХ від 17.07.2020 "Про утворення та ліквідацію районів" [2], на підставі якої ліквідовано низку районів та утворені нові. Нові райони поглинули декілька ліквідованих районів. Рішенням Міністерства Оборони України в районних центрах (містах) військові комісаріати переформовані в Р(М)ТЦК та СП, а в ліквідованих районах – у відділи Р(М)ТЦК та СП.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання реформування та розвитку Збройних Сил України розглядали у своїх роботах такі державні діячі, як М. Матюх, В. Шкідченко, О. Затинайко, А. Гриценко, С. Полторац, І. Руснак, та інші. Концептуальні основи правових засад проходження військової служби в Україні розглядалися у роботах В. Богдановича, П. Богуцького, О. Горбуліна, Є. Григоренка, І. Коржа, В. Сокурєнко, Т. Стукаліна, В. Паламарчука, О. Покотило, О. Устименко та багатьох інших дослідників.

Разом з цим, умови що висуває перед нашим суспільством сьогодення в екстремально складній ситуації широкомасштабної збройної агресії з боку непримиренного ворога потребують оперативного аналізу ефективності системи комплектування Збройних Сил України й інших силових структур, та вироблення пропозицій щодо її вдосконалення.

Метою статті є аналіз відповідності існуючої системи призову змінам, що відбулися внаслідок проведення адміністративно-територіальної реформи та викликам, що постали у зв'язку із широкомасштабною агресією російської федерації проти України.

Виклад основного матеріалу. 1-й аспект. Існуючий механізм проведення призову громадян України на строкову військову службу було розраховано на функціонування в державній системі до проведення адміністративної реформи, де призовники, які викликалися для проходження призовної комісії, самостійно прибували в районні (міські) військові комісаріати. На даний час для проходження призовної комісії призовників, які прибули за викликом у відділ Р(М)ТЦК та СП необхідно доставляти до іншого населеного пункту (діючого районного центру), де безпосередньо організована та працює призовна комісія Р(М)ТЦК та СП, або організовувати виїзні засідання призовної комісії в населені пункти, де розташовані відділи Р(М)ТЦК та СП. І те, і інше потребує значного збільшення фінансування, а також відриву на тривалий час від виконання своїх посадових обов'язків низки посадових осіб: заступника голови районної державної адміністрації, начальника Р(М)ТЦК та СП, заступника керівника районного органу управління освітою, заступника начальника районного органу Національної поліції та інших.

Автори статті вважають за доцільне проводити призов на строкову військову службу протягом усього календарного року. Для цього наказом начальника обласного ТЦК та СП утворювати комісії під головуванням начальників відповідних Р(М)ТЦК та СП, а також начальників відділів Р(М)ТЦК та СП. До складу цих комісій включати лікаря військово-лікарської комісії, психолога, юриста зі складу Р(М)ТЦК та СП (відділу).

На такі комісії пропонується покласти наступні обов'язки:

- визначення ступеню придатності призовників до військової служби;
- перевірка підстав та звільнення громадян від військової служби;

- перевірка підстав та надання відстрочки призовникам від призову;
- визначення морально-психологічного стану призовників.

Також пропонується запровадити наступний порядок надання відстрочок від призову або звільнення від призову:

- призовник (уповноважена особа) надає до Р(М)ТЦК та СП заяву та необхідні документи, які засвідчують його право на відстрочку від призову або звільнення від призову згідно Закону України [1] (крім випадків отримання відстрочки за станом здоров'я);
- посадові особи Р(М)ТЦК та СП – члени призовної комісії перевіряють наявність підстав для надання відстрочки або звільнення від призову;
- начальник Р(М)ТЦК та СП (відповідного відділу) доводить до призовника висновок про наявність підстав для користування відстрочкою від призову, її термін та порядок надання підтверджуючих документів або звільнення від призову (крім випадків отримання відстрочки за станом здоров'я);
- у посвідченні про приписку до призовної ділянки та в особовій справі призовника робиться відмітка про реєстрацію відстрочки від призову або звільнення від призову та засвідчується відповідною печаткою.

Також пропонується запровадити наступний порядок проведення медичних комісій:

- отримання медичних характеристик від сімейних лікарів;
- здача визначених аналізів та проведення медичних досліджень;
- медичний огляд лікарями;
- винесення підсумкового висновку про придатність за станом здоров'я до військової служби;
- доведення висновку до призовника.

Для призову громадян на строкову військову службу виконувати наступні дії:

- прийняття рішення про придатність до строкової військової служби,

доведення його до призовника та внесення до книги протоколів;

- визначення дати відправки у війська та вручення повістки.

2-й аспект. Законом України від 15.01.2015 № 116-VIII "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення порядку проходження військової служби та питань соціального захисту громадян України, які проходять військову службу під час особливого періоду" [3] із частини першої статті 15 Закону України [1] вилучені слова про проведення призову громадян України "у мирний час". Тобто з 15 січня 2015 року призов на строкову військову службу за рішенням Президента України може проводитись і під час особливого періоду та у воєнний час. При цьому решта положень Закону України щодо призову громадян на строкову військову службу суттєвих змін не зазнали. Так, згідно статті 18 Закону України [1], звільнення громадян від призову передбачено тільки в мирний час. Відповідно, за формальними вимогами даного закону, під час особливого періоду та у воєнний час, звільнення громадян від призову не передбачене за будь-якими причинами. Доцільним видається виключення слів "у мирний час" також із статті 18 Закону України [1].

3-й аспект. Згідно статті 15 Закону України [1], на строкову військову службу призиваються придатні для цього за станом здоров'я громадяни України чоловічої статі, яким до дня відправлення у військові частини виповнилося 18 років, та старші особи, які не досягли 27-річного віку і не мають права на звільнення або відстрочку від призову на строкову військову службу.

Підстави для надання відстрочок від призову на строкову військову службу визначені статтею 17 Закону України [1]. Законодавство передбачає, що якщо у громадянина склалися певні обставини, то він на певний період має право на відтермінування призову на строкову військову службу. Тобто, призовник не передається в запас і після втрати

цих підстав або закінчення їх терміну, підлягає призову на строкову військову службу.

Підстави для звільнення від призову на строкову військову службу визначені статтею 18 Закону України [1]. Законодавство передбачає, що за наявності певних, чітко визначених обставин, громадянин України не підлягає призову на строкову службу та передається в запас на облік військовозобов'язаних.

Законом № 2122-IX від 15.03.2022 "Про внесення змін до деяких законів України щодо звільнення від військової служби осіб з інвалідністю та осіб, які доглядають за особами з інвалідністю і хворими дітьми" [4], з метою визначення на законодавчому рівні спрощеного варіанту звільнення від військової служби осіб з інвалідністю та осіб, які доглядають за такими особами з інвалідністю і хворими дітьми [5], частину першу статті 18 Закону України [1] доповнено п'ятьма новими абзацами такого змісту:

- "які виховують дитину з інвалідністю віком до 18 років;
- які виховують дитину, хвору на тяжкі перинатальні ураження нервової системи, тяжкі вроджені вади розвитку, рідкісні орфанні захворювання, онкологічні, онкогематологічні захворювання, дитячий церебральний параліч, тяжкі психічні розлади, цукровий діабет I типу (інсулінозалежний), гострі або хронічні захворювання нирок IV ступеня, дитину, яка отримала тяжку травму, потребує трансплантації органа, потребує паліативної допомоги, що підтверджується документом, виданим лікарсько-консультативною комісією закладу охорони здоров'я в порядку та за формою, встановленими центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я, але якій не встановлено інвалідність;
- які зайняті постійним доглядом за хворою дружиною (чоловіком), дитиною, а також батьками своїми чи дружини (чоловіком), які за висновком медико-соціальної експертної комісії чи лікарсько-

консультативної комісії закладу охорони здоров'я потребують постійного догляду;

- які мають дружину (чоловіка) із числа осіб з інвалідністю та/або одного із своїх батьків чи батьків дружини (чоловіка) із числа осіб з інвалідністю I чи II групи;

- які здійснюють опіку над особою з інвалідністю, визнаною судом недієздатною; зайняті постійним доглядом за особою з інвалідністю I групи; зайняті постійним доглядом за особою з інвалідністю II групи або за особою, яка за висновком медико-соціальної експертної комісії або лікарсько-консультативної комісії закладу охорони здоров'я потребує постійного догляду, у разі відсутності інших осіб, які можуть здійснювати такий догляд" [1].

Цими доповненнями передбачено, що призовники, у яких склалися вищевказані сімейні обставини, назавжди звільняються від проходження строкової військової служби. Разом із цим, всі вищевказані обставини носять тимчасовий характер, відповідно призовник у будь-який час може їх втратити (відміна інвалідності, смерть родича та інше). Таким призовникам доцільно надавати відстрочку від призову на строкову військову службу, а не звільняти від призову. Разом з цим, законодавство не передбачає повернення військовозобов'язаних на військовий облік призовників.

Крім цього із статті 18 Закону України [1] пропонується виключити слова "чоловіка", "чоловіком", що визначають гендерну ознаку призовника, який має підстави для звільнення від призову, адже згідно чинного законодавства призовниками можуть бути особи виключно чоловічої статі, а укладання одностатевих шлюбів в Україні законодавством на даний час не передбачене.

Висновок. Виклики національній безпеці України, які постали у зв'язку з повномасштабною агресією російської федерації, зумовили

швидкі кардинальні зміни у системі забезпечення національної безпеки, у тому числі в системі комплектування Збройних Сил України та інших силових структур. Оперативне реагування на такі виклики потребувало швидкого прийняття відповідних змін у законодавстві України, зокрема стосовно військового обов'язку. При цьому вкрай важливим стало дотримання балансу між необхідністю повного та якісного комплектування особовим складом Збройних Сил України та інших силових структур та необхідністю забезпечення функціонування невійськової компоненти суспільства, а також захисту найбільш вразливих верств українського суспільства: осіб з інвалідністю та хворих дітей.

Отже, хоча відповідні законодавчі акти були прийняті надзвичайно оперативно, що в цілому дозволило гідно відповісти на посталі перед суспільством виклики, стислі часові рамки для розробки та прийняття цих законодавчих актів зумовили певні юридичні та логічні огріхи у їх змісті, а також неоптимальні механізми виконання завдань, що у подальшому буде створювати передумови для юридичних колізій та невизначеності, а це у свою чергу негативно вплине на якість комплектування силових структур.

Маючи на меті вдосконалення законодавства з питань виконання громадянами України військового обов'язку, відповідним законотворчим органам було б доцільно ініціювати запропоновані у статті зміни до зазначених нормотворчих актів.

Також у подальшому доцільно провести змістовний аналіз відповідності сучасної викликам діючої системи комплектування мобілізаційними ресурсами.

Література

1. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25 березня 1992 року №2232-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text> (дата звернення:

- 16.09.2021).
2. Про утворення та ліквідацію районів: Постанова Верховної Ради України від 17 липня 2020 року № 807–IX . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/352-2002-%D0%BF#Text> (дата звернення: 16.09.2021).
 3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення порядку проходження військової служби та питань соціального захисту громадян України, які проходять військову службу під час особливого періоду: Закон України від 08 лютого 2015 року № 116-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/116-19#Text> (дата звернення: 16.09.2021).
 4. Про внесення змін до деяких законів України щодо звільнення від військової служби осіб з інвалідністю та осіб, які доглядають за особами з інвалідністю і хворими дітьми: Закон України від 15 березня 2022 року №2122-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2122-20#Text> (дата звернення: 16.09.2021).
 5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо звільнення від військової служби осіб з інвалідністю та осіб, які доглядають за такими особами з інвалідністю і тяжкохворими дітьми: Пояснювальна записка до проекту Закону. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1244970> (дата звернення: 16.09.2021).

References

1. Pro viiskovy i oboviazok i viiskovu sluzhbu: Zakon Ukrainy vid 25 bereznia 1992 roku №2232-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text> (data zvernennia: 16.09.2021).

2. Pro utvorennia ta likvidatsiiu raioniv: Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy vid 17 lypnia 2020 roku № 807–IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/352-2002-%D0%BF#Text> (data zvernennia: 16.09.2021).
3. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo udoskonalennia poriadku prokhodzhennia viiskovoi sluzhby ta pytan sotsialnoho zakhystu hromadian Ukrainy, yaki prokhodiat viiskovu sluzhbu pid chas osoblyvoho periodu: Zakon Ukrainy vid 08 liutoho 2015 roku № 116-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/116-19#Text> (data zvernennia: 16.09.2021).
4. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakoniv Ukrainy shchodo zvilnennia vid viiskovoi sluzhby osib z invalidnistiu ta osib, yaki dohliadaiut za osobamy z invalidnistiu i khvorymy ditmy: Zakon Ukrainy vid 15 bereznia 2022 roku №2122-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2122-20#Text> (data zvernennia: 16.09.2021).
5. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo zvilnennia vid viiskovoi sluzhby osib z invalidnistiu ta osib, yaki dohliadaiut za takymy osobamy z invalidnistiu i tiazhkokhvorymy ditmy: Poiasniuvalna zapyska do proektu Zakonu. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1244970> (data zvernennia: 16.09.2021).